

MOGUĆNOSTI ZAMJENE VIŠEČLANOG NAZIVA STROJ ZA PRANJE

Eugenija Barić

I.

Imenice koje znače naprave danas su vrlo brojne. U njihovoj tvorbi sudjeluje više sufikasa, ali su najplodniji *-ač*, *-lica* i *-lo*. Sufiks *-ač* ujedno je i sufiks za tvorbu imenica koje znače vršitelja radnje.

Budući da automatika sve više prodire među strojeve, odnosno sve više strojeva i strojnih dijelova samostalno obavlja rad ili pojedine procese u tijeku rada, tu se javlja jedna tvorbena novost. Dosada je vršitelj radnje bio osoba, dakle živo biće, a sada vršitelj radnje postaje i stroj, dakle neživo biće. I dok osoba vršitelj radnje nosi svoje imenovanje onda kad stvarno vrši radnju, ako to nije profesija, ili i onda kad ne vrši radnju, ako je to profesija, stroj uvijek nosi svoje imenovanje jer je to zapravo njegovo ime. Do nesporazuma, i kad je u pitanju ista tvorenica, ne bi smjelo dolaziti jer kontekst pomaže da se zna o čemu je riječ: o osobi ili o stroju.

Često su naziv stroja i naziv kojeg njegova dijela motivirani istim glagolom. Budući da među njima postoji hijerarhija u složenosti obavljanja radnog procesa, počinje se javljati potreba tvorbenog razlikovanja te složenosti. Neke stroje podjele među sufiksima u tom smislu nema, niti je treba po svaku cijenu nametati, ali tamo gdje takva potreba postoji, treba je iskoristiti. Na to nas nukaju odnosi kao što su npr. ovi: *dizalo* : *dizalica*, *glačalo* : *glačalica*, *grijalo* : *grijalica*, *njhalo* : *njhalica*.

Ako naziv naprave završava sufiksom *-ač*, on se u tvorbenoj analizi podudara s izrazno istom tvorenicom koja znači osobu, npr. *bris-ač*. Tako, međutim, nije kad je riječ o tvorenici koja završava s *-ačica* jer je *-ačica* tu sufiks. Npr. *vezačica* sa značenjem 'stroj koji veže' analiziramo ovako: *vez-ačica*, a sa značenjem 'žena vezač' ovako: *vezač-ica*.

II.

Jedan je od izuma ovog našeg tehničkog doba i stroj koji pere. Poznajemo ga već dosta dugo, ali prikladnog jednostavnog naziva za nj još ne srećemo u našim trgovinama, pa ni među proizvođačima.

1970. godine pojavila se u *Tehničkom rječniku V*. Dapca zamjena višečlanog naziva *stroj za pranje* u liku *perilica*. Nakon dugih međusobnih uvjeravanja uspjeli su inženjeri u tvornici »Rade Končar« izvojevati za nju pravo upotrebe.* Pobjeda dostojna radosti, ali to ne znači da se tu baš ništa više ne može i ne smije reći.

1. Tvorenicu *perilica* u *Dapčevu rječniku* treba shvatiti kao prijedlog za zamjenu višečlanog naziva *stroj za pranje*.

---

* Usp. članak K. Franića, *Proizvodnja namjenskih motora za perilice rublja* u Končarevu časopisu *Stručne informacije* 1—2/1979, str. 31—40.

2. Treba vidjeti može li se naći još koji prijedlog za zamjenu toga višečlanog naziva, pa ako se nađe više prijedloga, treba između njih izabrati najbolji.

U potrazi za novim prijedlozima moramo poći od riječi kojom se kazuje konkretna namjena našeg višečlanog naziva, a to je riječ *pranje*. Znači, riječ koja bi taj višečlani naziv mogla zamijeniti morala bi biti motivirana glagolom *prati*, prez. *perem*, kao i već spomenuta *perilica*.

Od glagola *prati* za vršiteljicu radnje uz uobičajenu imenicu *pralja* postoji i manje uobičajena imenica *peračica*. Danas kad i muškarac obavlja neka specijalna pranja upotrebljava se i imenica *perač* (npr. *perač prozora*). U vezi s onim što je rečeno u I. dijelu tvorenice *perač* i *peračica* mogle bi označavati i napravu odnosno stroj koji ima neku funkciju u vezi s pranjem. Dakle, tvorenica *peračica* bi (da ostanemo u okviru ž. r.) također mogla biti prijedlog za zamjenu višečlanog naziva *stroj za pranje*. Usp. *vezačica*.

Sa strojevima radimo kod kuće, u uredu, u tvornici. Umjesto glagolske imenice u akuzativu s prijedlogom *za* kojim se izriče namjena stroja upotrebljavaju se često pridjevi od prezentske osnove istoga glagola. Tako umjesto *stroj za šivanje* imamo *šivaći stroj*, umjesto *stroj za pisanje* *pisaći stroj*, umjesto *stroj za rezanje* *rezaći stroj*. A to znači da bismo umjesto *stroj za pranje* mogli reći (i upotrebljavati) *peraći stroj*. (Usp. i *peraći sapun* umjesto *sapun za pranje*.) Takvih odnosa s pridjevom na *-aći* ima više, npr. *brijaći aparat*, *crtaće pero*, *duhaći instrument*, *grijaća ploča*, *igračće karte*, *jedaći pribor*, *kupaći kostim*, *plivaća kožica*, *spavaća košulja*, *spavaća soba*, *stajaća voda*, *trkaći konj*.

Takvi odnosi mogu biti zahvaćeni daljnjim tvorbenim procesom, pa umjesto *spavaća košulja* dobivamo *spavačica*, umjesto *stajaća voda* (ili *stajaća zvijezda*) *stajačica*. To nam daje mogućnost da umjesto *peraći stroj* načinimo tvorenice *peračica* i tako dobijemo još jedan prijedlog za zamjenu višečlanog naziva *stroj za pranje*.

Navedenim prijedlozima pridružujemo još tvorenice *pralica*.

Dakle, četiri prijedloga, četiri mogućnosti zamjene!

Pogledajmo sada jesu li predložene tvorenice potvrđene u našim rječnicima i u kojem značenju, a zatim ih tvorbeno analizirajmo.

Potvrde:

PERILICA. Osim u *Dapčevu rječniku* (njem. Waschmaschine) nalazimo je i u *Akademijinu rječniku* (AR), s ovim opisnim značenjem: 'klupica na tri noge, na kojoj žene lupaju pratljačom, kad peru' i s podatkom da ju je zabilježio Arsenijević u Lici. U *Rečniku Matice srpske* (RMS) te riječi nema, ali postoji tvorenica *perilac* sa značenjem 1. 'onaj koji pere', ali nažalost bez potvrde. Prema navedenom značenju tvorenice *perilac* potencijalno značenje tvorenice *perilica* bilo bi 'žena perilac'.

PERAČICA. U RMS: 'žena koja pere, pralja': ~*rublja*, bez tekstovne potvrde; u AR: 1. *peračica* 'pralja', s podacima da je potvrđena u *Stuličevu rječniku* i u *Lastrića* i da je zabilježena u Lici (Arsenijević i Bogdanović) i u Istri.

PERAČICA. Nije zabilježena u rječnicima i čak ni potencijalno ne može značiti 'žena koja pere'.

PRALICA. U AR: 1. pralica 'ona koja pere, pralja', s podatkom da je potvrđena samo u rječnicima (Mikalja, Bella, Voltiggi, Stulić). U RMS sa značenjem: 1. 'prakljača' i s potvrdom iz Draženovića, a pod *prakljača* = 'pratljača' *pljosnat komad drveta s drškom kojim se rublje udara, lupa kad se pere*.

Tvorbena analiza:

perilica: per-ilica

peračica: per-ačica

peračica: perač-ica

pralica: pra-lica.

Tri od predloženih imenica motivirane su glagolom *prati* (*perilica*, *peračica* i *pralica*), a jedna pridjevom *peraći* (*peračica*). Među onim trima *perilica* i *peračica* su motivirane prezentom glagola *prati*, a *pralica* infinitivom istoga glagola.

Potrebno je nešto reći i o njihovim sufiksima:

-ilica. Pogledamo li *Odostražni rječnik J. Matešića*, vidjet ćemo da u njemu ima mnogo tvorenica koje završavaju na *-ilica*. Ali dovedemo li ih u tvorbenu vezu s glagolom koji ih je motivirao, vidimo da tu nije riječ o sufiksu *-ilica* nego o sufiksu *-lica* jer samoglasnik *i* pripada osnovi (*buši-ti* — *buši-lica* itd.).

Samo jedna tvorenica među promatranim ima sufiks *-ilica*. To je tvorenica *predilica* koja je motivirana glagolom *presti*, prez. *predem*.

-ačica. Taj se sufiks također može izlučiti u malom broju primjera, i to onih koji se izrazno podudaraju s imenicama koje označuju osobu vršiteljicu radnje.

-ica. Taj sufiks sudjeluje u tvorbi imenica, pa tako i u tvorbi imenica koje označuju naprave, kad su one motivirane pridjevom.

-lica. Sufiks *-lica* vrlo je plodan u ovoj značenjskoj skupini. Iako je tvorenica *pralica* poznata stručnjacima, nisu se za nju opredijelili.

Na kraju bi se moglo reći ovo: Od dosadašnjeg izricanja namjene s prijedlogom *za* i glagolskom imenicom (*stroj za pranje*), preko mogućnosti izricanja namjene s pridjevom na *-ači* (*peraći stroj*) najbliže je do novog i značenjski neopterećenog naziva tvorenica *peračica*.

III.

U vezi s analiziranim terminom javlja se i jedno sintaktičko pitanje. To je lik atributa uz takve termine. Problem se sastoji u ovome: da li uz termin dolazi atribut u genitivu, npr. *vezačica snoplja* ili u akuzativu s prijedlogom *za*, npr. *vezačica za snoplje*. Potvrđen je i jedan i drugi odnos, a i jezikoslovci se različito opredjeljuju.

Prijedlog *za* kazuje namjenu različitih sredstava: *nož za papir*, *crnilo za nalivpero*, *krpa za suđe*, *prašak za pecivo*, *žlica za juhu*, *kaca za kupus*, *pribor za jelo*, *oprema za sportaše* ...

Sve su to različite namjene koje se mogu i ovako izreći:

nož kojim se reže papir

crnilo kojim se puni nalivpero

krpa kojom se briše suđe

žlica kojom se jede juha

itd.

Tako je kad imamo leksičku riječ (*nož, crnilo, krpa, žlica...*). Čim je riječ o tvorenici, situacija se mijenja jer o tvorbenom značenju tvorenice ovisi je li prijedlog za potreban ili nije. Posebno kad imamo tvorenicu koja može pripadati dvama semantičkim poljima. Npr. *otvarač* može značiti 'čovjeka' i 'napravu', u vezi s čim imamo dva sintaktička odnosa: *otvarač konzervi* i *otvarač za konzerve*. U njihovim se preoblikama vrlo lijepo vide ta dva značenja:

otvarač konzervi → onaj koji otvara konzerve

otvarač za konzerve → naprava kojom se otvaraju konzerve.

Rekli smo već da danas ima i takvih naprava odnosno strojeva koji sami obavljaju radnju, koji su vršitelji radnje pa uklanjanje dileme hoćemo li uzeti prijedlog za ili ga nećemo uzeti ovisi i o tome da li nešto shvaćamo kao stvarnog vršitelja radnje ili kao sredstvo za vršenje radnje. Na primjer:

usisavač prašine → stroj koji usisava prašinu

usisavač za prašinu → stroj kojim se usisava prašina.

U skladu s tim je i Dapčevo razlikovanje uz već spomenutu tvorenicu *perilica*:

perilica (rublja) za njem. Waschmaschine

perilica (za rublje) kod *zdenca* za njem. Brunnenwaschtrog.

Prihvatimo li između ponuđenih mogućnosti tvorenicu *peračica* kao zamjenu višočlanog naziva *stroj za pranje* i shvatimo li je kao stvarnog vršitelja radnje, dakle kao 'stroj koji pere', a on to i jest, imat ćemo sintagmu *peračica rublja, peračica suđa*.

S a ž e t a k

Eugenija Barić, Zavod za jezik, Zagreb

UDK 801.541.1:001.4:808.62, izvorni znanstveni članak,

primljen za tisak 16. prosinca 1981.

In diesem Artikel aus dem Gebiet der Wortbildung wird im Zusammenhang mit den Substantiven, die das Geräte bezeichnen, über die vier Möglichkeiten des Ersatzes des mehrteiligen Terminus *stroj za pranje* (Waschmaschine) gesprochen. Ferner wird die Form des Attributs erörtert, das diesen Substantiven beigelegt wird, besonders wenn diese Substantive ein reales Agens bezeichnen.